

Simona Hamer Dialog med nami

V času, ko je pandemija covid-19 (prvič) zaustavila svet in za dobra dva meseca zagrnila zavese gledaliških odrov, je Barbara Hieng Samobor k pisanju kratkih dram povabila tri izjemne ustvarjalke: scenaristko in režiserko Barbaro Zemljič, dramatičarko Tjašo Mislej in scenaristko in dramatičarko Izo Strehar. Nastal je intriganten dramski omnibus, ki s tremi avtonomnimi besedili polnokrvno zrcali zdajšnjost in v uprizarjanje ponuja vznemirljiv, redko viden gledališki format. Raznolikost dramskih pisav, spojenih v enotnem dogajalnem prostoru ljubljanskega Mestnega trga, zrcali tudi interpretacija naslova. Tako tišina (ali njeno umanjkanje) nastopa v različnih funkcijah; od bolečine polnih premolkov pri žalujočih bratih do zastankov v pogovoru dolgoletnih zakoncev in poplavi besed na dekliščini. Barbara, Tjaša in Iza, kako ste začele snovati tekste in kako ste v njih vpele *tišino*?

Barbara:

Omnibus je nastajal v karantenskem času, vedele smo, da naj bi bila premiera novembra, nihče pa ni vedel, kako dolgo bo vse skupaj trajalo, zato nisem mogla mimo razmišljanja o covidu-19 ter tega, v kolikšni meri ga sploh vplesti v samo zgodbo. Najhuje od vsega, kar se je zgodilo, poleg mask v vrtcih, ki so se ponekod pojavljale, me zadeva to, da so ljudje umirali sami. To je stvar, ki se je ne da popraviti za nazaj, in menim, da bo pustila brazgotine na naslednjih generacijah. Ukvarjala sem se s tem, da je smrt prav tako priložnost za transformacijo kot rojstvo, in umanjkanje soočanja s smrtjo mi daje občutek, kot da bi se iz strahu pred smrtjo radi dezinficirali pred njo. Omnibus je vsak del časovno omejit na pol ure, zato sem poskušala to težko, skoraj tabu tematiko bližine smrti in žalovanja, neizrečenih bolečin, zamer in strahov speljati skozi intimno dramo dveh žalujočih bratov po pogrebu. Juretovo besedno diarejo tudi doživljam kot tišino, in sicer neizrečenih občutij in besed, saj se vprašam, kaj bi se

zgodilo, če bi nehal govoriti. Tišina je kdaj lahko lepa, mirna, nezahtevajoča, včasih pa v sebi nosi zlome, strahove, zamere ... Kaj bi se zgodilo, če bi utihnili? Kaj bi privrelo na dan? Kaj povemo, kdaj povemo, česa ne izgovorimo? Ljudje bi se veliko bolj videli, pa tudi razumeli, če bi znali prepoznavati nianse tišin, ki se dnevno pojavljajo v odnosih, velikokrat je tisto, česar ne povemo, pomembnejše od tistega, kar pride iz naših ust.

Tjaša:

Jaz sem si predstavljala tisto neprijetno, negativno tišino med dvema, ki bi si sicer morala biti blizu, ki bi se morala znati pogovoriti. A v dolgoletnih medosebnih odnosih slej ko prej pride do nesporazuma, nezmožnosti odkrite komunikacije. Tišina je lahko skrivanje, je lahko beg pred občutki, beg pred pogovorom, beg pred razočaranjem nad drugim ali nad sabo. Lahko je pa tudi način pogovora, ko partnerja govorita en mimo drugega. Ko veliko govorita, a en drugega sploh ne slišita in se ne trudita razumeti, govorita mimo sočloveka, mimo sogovornika. Tako je tišina lahko tudi nerazumevanje in distanca, ki nastane med dvema. V primeru moje kratke drame gre enkrat za distanco med možem in ženo, drugič pa za distanco in nerazumevanje med bivšim delodajalcem in zaposleno. Tu gre za distanco med načinom življenja ter mišljenja pripadnika višjega ekonomskega razreda in navadno delavko brez moči, vpliva in finančnih sredstev.

Iza:

Moja začetna inspiracija je bila napisati tekst za izključno ženske like. Dekliščina (oziroma glede na zrelost naše neveste bolj ženščina) seveda sama po sebi zelo naravno to ponuja. Bolj kot tišina pa me je zanimalo to umanjkanje tišine. Trenutki tišine, ki bi dopuščali, da sploh dojamemo, kaj nam nekdo drug pove direktno ali indirektno. Velikokrat se zgodi, da se v družbi ljudje ne pogovarjamo zares, ampak samo čakamo na trenutek, ko bo beseda spet naša. Torej od pogovora opravimo zgolj govorjenje, poslušanja pa ne zares.

Barbara, v tvojem tekstu *Mrak* spoznamo brata, ki po mamini pogrebščini tipaje iščeta pot skozi žalovanje in soočanje z izgubo ter (ponovno) drug do drugega. Kot glavna tema se izriše vprašanje starosti, skrbstvenih odnosov (z vsemi psiho-fizičnimi obremenitvami, ki jih nega bolnih zahteva), umiranja in – smrti. Ta je skozi Miranove oči prikazana kot »milina«. Omenjene teme so – ne glede na to, da nas vse neobhodno čakajo – eden večjih tabujev moderne družbe; o njih se težko govori tako v javnosti kot v intimnejših odnosih.

Barbara: Ja, res je, smrt je v našem prostoru še vedno tabu tema, reakcije ob vprašanju, ali se bojiš smrti, so lahko zelo burne in polne obtožb in projekcij v smislu, ali si želiš moje smrti, kar me vedno znova navdaja z razmislekom. Pred leti sem poskusila meditacijo, kjer si predstavljaš, kako umreš in kako se mišice razkrajajo, kosti drobijo in tvoje telo počasi razpade v prah. Prah smo in v prah se povrnemo, pravijo. To je krog življenja.

Kakorkoli brutalno ali bizarno ta meditacija komu zveni, čutim, da v sebi nosi ponižnost do sveta, do tega, da je vsak od nas samo košček veliko večjega mozaika ter da je smrt del kroga življenja, je gotova, transformativna in nanjo zagotovo lahko računamo.

Verjamem, da si s trdom, ki se ga vlaga v to, da se brišejo meje starosti z vsemi mogočimi lepnotnimi in zdravstvenimi posegi, kupujemo čas, da bi se čim kasneje, ali če bi bilo mogoče pač nikoli, soočili z lastno minljivostjo. Ljudje različno reagiramo na razpadanje telesa, fizična pa tudi psihična ranljivost še vedno veljata za šibkost, ki jo je potrebno potlačiti in skriti, a to nam preprečuje resnični stik.

Tovrstna tematika lahko hitro zapade v polje mističnega v slabšalnem smislu besede, a vendar se mi zdi njen premislek nujen za duhovno rast. Lik Mirana sem zato postavila v situacijo, da je bil z lastno mamo, ko je umrla. Ne glede na njegovo skrivanje čustev, trdost in konkretnost v vsakdanjem življenju se ga ta izkušnja globoko in neizbrisno dotakne, zato verjamem, da ga bo zaznamovalo v globljem smislu življenja tudi, ko se tekst konča.

Beseda milina se nanaša samo na del prehajanja oziroma na dejstvo, da je Miran ob tem, ko je prisostvoval izkušnji smrti svoje mame, na drugi strani smrti zaznal milino. Sami skrbstveni odnosi seveda niso nič milega, prej delujejo kot težko, morda kdaj nepotrebno trpljenje, a ljudje smo zanimive živali, učimo se zgolj skozi bolečino, ki je del življenja in s tem naše minljivosti.

Hrčkanje nasproti minimalizmu je bojno polje življenjskih principov, ki ju zastopata Jure in Miran. Medtem ko eden presoja vrednost predmetov skozi emocionalno-estetsko prizmo, je drugi naravnan zgolj praktično – tudi zato vprašanje dediščine preraste okvir ekonomije (in s tem tradicionalne slovenske zapuščinske folklore) in ostro zaseka v polje identitete.

Barbara: Velikokrat se zgodi, da otroci do staršev zavzamejo identično ali pa diametralno nasproten položaj, kar je pravzaprav druga plat istega kovanca. Na takšen način sem poskušala prikazati brata, upam, da skozi prizmo ljubezni, razumevanja in sočutja. Ključno se mi zdi, da ob določenem, še tako nerazumnem obnašanju poskušamo videti, zakaj je takšno, kakšna je logika tega obnašanja, katere vrednote ali pa poškodbe se skrivajo zadaj.

Ob smrti staršev nas počakajo tudi stvari, predmeti, ki nosijo zgodovino več generacij, ter naš odnos do njih. Brata drug drugemu pravzaprav predstavljata priložnost za rast, ki se vsakemu od nas zgodi šele, ko izstopimo iz svoje cone udobja in prepričanj ter poskušamo razumeti drugega v njegovi drugačnosti in skozi empatijo iščemo konstruktivne načine širjenja predvsem lastnih obzorij. Resnično zrastemo tam, kjer nam ne gre, ne pa tam, kjer smo dobri. Iskati moramo tam, kjer so naše bolečine, kjer se moramo zelo potruditi, da razumemo drugačna stališča in vrednote. Za to so potrebni ljubezen, spoštovanje in odločitev, da pogledamo lastno senco. Verjamem, da če se potrudimo preseči sebe znotraj lastnih omejitev, lahko gradimo mostove in vzpostavljamo bližino, ne pa

da ostajamo v lastnih balončkih in se hranimo s tem, da preprečujemo že prepričane, drugi pa da naj bi bili proti nam. Preveč razkolov je trenutno, na vseh področjih življenja. Seveda vsega tega nisem uspela v polni meri pokazati v pol ure, a upam, da sem nakazala vsaj upanje za spremembo, ki je seveda odvisna od vsakega posameznika. Upam, da mi je skozi tekst uspelo bolje odgovarjati na ta vprašanja, ker mi moji odgovori, ki jih poskušam podati tukaj, zvenijo patetično in mestoma naivno. Tematika rasti, življenja in smrti je nekaj, kar sega v polje neizrekljivega, a jo je treba nagovarjati, hitro pa lahko izpade težno ali banalno.

Tjaša, v *Luninem plesu* gledamo novodobnega Kantorja (ti so se z leti, ki so pretekla od izvirnega Cankarjevega lika zgolj pomnožili in izmojstrili), ki mu tron najprej zamaje žena z obelodanjenjem svojega ljubimkanja – in to na 25. obletnico poroke! – nato pa še Nataša, ki je zaradi izgube službe v propadlem Korenovem podjetju pahnjena na eksistenčni rob. V tekst je vpisana izrazita socialna nota in omogoča, da v diptihu vidimo obe plati kovanca: tiste pri vrhu in tiste na dnu.

Tjaša: Ja, ravno to je bil moj namen. Da bi z osebnimi zgodbami ljudi, ki lahko delujejo kot predstavniki družbe, opozorila na socialne razlike. Kljub vedno večji ozaveščenosti in napredku tehnologije neenakost med ljudmi po vsem svetu narašča. Marsikje se povečujeta revščina in celo lakota, kar si včasih težko zares predstavljamo, sploh če imamo sami srečo in smo se znašli med tistimi bolj privilegiranimi. V tem delu mi je bilo zanimivo raziskovati osebna življenja, intimne odnose med ljudmi in hkrati njihovo širšo vlogo oziroma položaj v družbi.

Emma Koren in Nataša Lah sta si diametralno nasprotni glede na status, generacijo in poskus upora Korenovemu pragmatizmu, pa vendar se zdi, da jima je skupna prav eksploatacija po spolu – medtem ko je Emi dovoljen zgolj položaj gospodinje in (prevarane) žene, ki ne sme preveč spraševati, Natašo srečamo v trenutku, ko bo svoj spol unovčila s prostitucijo, hkrati pa izvemo, da jo je psihofizično zlorabljal bivši partner. Kakšen je tvoj pogled na ženske like in razmerje moči v tekstu?

Tjaša: Razmerja moči so v drami na strani moškega spola. Morda bi lahko kdo označil lika avtoritarnega premožnega direktorja in žene, ki je finančno odvisna od moža, kot klišejska. Enako pri Nataši, ki se je v preteklosti zapletla z nasilnim partnerjem in je kot mlada mati samohranilka brez podpore družine potisnjena na rob preživetja. To so znane situacije, a izhajajo iz resničnega življenja. Stereotipi nastanejo tako, da se določeni vzorci ponavljajo. In če samo pogledamo, koliko žensk je vsako leto žrtev svojih partnerjev! Koliko jih umre pod njihovo roko! Nasprotnih primerov pa je zelo zelo malo. Prav tako je še vedno med vodilnimi direktorji, člani uprav, politiki, župani itd. več moških. Hkrati pa se oba ženska lika v drami borita zase. Hočeta biti samostojni. Pri tem seveda naletita na odpor in težave, a konec moje drame prinaša neko malo zmago oz. zadoščenje ravno ženskemu liku upornice.

Iza, v *Zori* žuramo na deklščini, kjer alkohol in pozna ura počasi razjedata maske dolgoletnih prijateljc. Izpraznjenost odnosov kot simptom kapitalistične družbe je pogosto prisotna tema v tvojem pisanju, vendar je navadno vezana na generacijo milenijcev in ne na dobro situirane ženske v zrelih letih. Kaj te je vznemirjalo pri tej starostni skupni in kako na skupinsko dinamiko vpliva prihod petindvajsetletne Lize?

Iza: Zdi se mi, da so vzorci odnosov, razmišljanja, obnašanja in čustvovanja stvar, ki se ponavlja oziroma prenaša iz generacije na generacijo, v posamezni generaciji se mogoče samo drugače predstavlja navzven kot pri prejšnji ali prihodnji. Sami temelji pa so bolj kot ne enaki in zato imajo v resnici tudi vse generacije zelo podobne težave. Česar si nočemo priznati, saj pogosto gledamo na mlajšo generacijo, kot da dela stvari bolj narobe, kot jih delamo mi, starejša pa tako misli o nas. Mogoče ima naša generacija zaradi socialnih omrežij res večje umanjkanje intimne in fizičnega stika kot pretekla generacije. Po drugi strani pa se zna naša generacija za razliko od starejše bolje pogovarjati o čustvih in jim dajati vrednost, tako ženske kot tudi moški. Vsaka generacija ima pluse in minuse.

Pri starostni skupini v mojem tekstu me je zanimalo predvsem, kako v resnici ni tako velike razlike v obnašanju, ritualih in odnosih med njimi in milenijko Lizo. Seveda je način nekoliko drugačen, kot bi bil, če bi bile ženske v dvajsetih. Dinamika med njimi se v resnici s prihodom Lize ne spremeni pretirano. Kar pa po mojem mnenju prestraši Lizo, je, da vidi, kako imajo dvajset, trideset let starejše ženske podobne težave kot ona in njene vrstnice in da se tudi one še ne znajo popolnoma spopadati z njimi.

Manipulacija – sicer imanentna gledališkemu mediju in umetnosti nasploh – pri tebi ne ostane zgolj pripovedno orodje, ampak se pojavlja kot tema v Laninih teorijah zarote, v Lizinih drobnih lažeh, v prikrivanih in prirejanjih resnic. Prav časi negotovosti so idealni za vznik različnih teorij zarot, pa tudi psihičnih stisk in bolezni.

Iza: Osebno me politične, socialne in ekonomske teme zelo zanimajo, v svojih delih pa nerada pišem o njih direktno. Sploh če se nanaša na aktualne zadeve. Sama to raje prepuščam novinarjem in kolumnistom. Te teme raje zaobjemam sublimno v drugem ali tretjem planu, v primeru *Zore* so prišle zraven preko psihične bolezni akutne psihoze, ki je podobna shizofreniji. Kar me fascinira pri shizofreniji, so vsi vzorci, ki jih bolnik najde in vidi. In vseh teh vzorcev ne moremo označiti za napačne in nerealne. Velik delež tega je lahko zelo realen. Ampak meja med realnimi in nerealnimi videvanji in razmišljanji pri shizofreniku je zelo izmuzljiva. In meja med tesnobo zaradi verjetja v teorije zarote in mentalnimi boleznimi prav tako. Kje je meja med tem, da neprestano izklapljaš svojo lokacijo na telefonu, ker se ta podatek beleži in je to nekomu lahko na voljo za zlorabo, in tem, da te je potrebno hospitalizirati, ker imaš preganjavico, da ti nekdo sledi? Kje je meja med preventivnostjo in paranojo? V resnici je lahko vsakemu od nas zdrs v psihično bolezen veliko bližje, kot se želimo zavedati.